

DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2024-4\(110\)-63-71](https://doi.org/10.26642/jen-2024-4(110)-63-71)
УДК 657

О.А. Пилипчук, магістрант
Державний університет «Житомирська політехніка»

Сталі публічні закупівлі у державних закладах вищої освіти: основні принципи та необхідність їх впровадження

(Представлено: д.е.н., проф. Чижевська Л.В.)

Сьогодні, в умовах, коли все людство повинно протистояти глобальним екологічним викликам, що виникають перед суспільством, необхідно впроваджувати нові технології у всіх сферах діяльності, що будуть сприяти забезпеченню збереження екології планети. Перш за все, варто розпочинати такі нововведення зі сфери, де держава впливає безпосередньо, задля можливості контролювати всі ці процеси. Своєю чергою однією з тих галузей, де такі зміни можуть суттєво вплинути на навколишнє середовище, є система публічних закупівель. Це пов'язано з тим, що саме завдяки системі публічних закупівель здійснюється планування необхідних потреб держави (та державних / комунальних підприємств), а також пошук шляхів забезпечення таких потреб. Фактично все забезпечення держави необхідними ресурсами здійснюється через систему публічних закупівель, тому зміна підходу до вибору критеріїв предметів закупівлі дозволить зменшити шкідливий вплив на навколишнє середовище. Саме задля зменшення негативних впливів на екологічну систему і виникли сталі публічні закупівлі (СПЗ). Їх ще називають зеленими закупівлями, і однією з їх цілей є зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище. Особливо важливою під час розвитку системи сталих публічних закупівель в Україні буде роль державних закладів вищої освіти (ДЗВО), які не лише формують нове покоління фахівців, але й значно впливають на економіку та екологію країни. Інтеграція СПЗ у діяльність вищих навчальних закладів може забезпечити не лише економічну ефективність, покращити екологічну ситуацію, але й підвищити обізнаність студентів і викладачів щодо сталого розвитку. Своєю чергою це дозволить готувати більш досвідчених фахівців у цій галузі, які в майбутньому зможуть ще більш покращити систему СПЗ. Проте задля впровадження системи сталих публічних закупівель у державних вищих навчальних закладах необхідно чітко розуміти сутність таких закупівель. Також необхідно розуміти, з якими труднощами можна стикнутися під час їх запровадження, та шляхи їх подолання.

У цій статті будуть розглядатися сталі публічні закупівлі, їх основні принципи, необхідність їх впровадження у державних закладах вищої освіти, переваги, а також потенційні виклики, які можуть виникнути під час їх впровадження та можливі шляхи їх подолання.

Ключові слова: публічні закупівлі; зелені закупівлі; сталі закупівлі; сталий розвиток.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями.

В умовах обмеженості наявних ресурсів актуальним стає питання економії бюджетних коштів. У той час, коли весь світ рухається в напрямку забезпечення сталого розвитку – починає стрімко розвиватися нова система публічних закупівель, яка спрямована не лише на досягнення економії бюджетних коштів, але і на зменшення впливу на навколишнє середовище. Така система отримала назву: сталі (зелені) публічні закупівлі та є досить поширеною в країнах Європейського Союзу. Так у цих країнах загальна вартість проведених закупівель в середньому становить близько 15 % від ВВП [16, с. 120], і частка сталих закупівель у цій вартості зростає, зокрема, у Словаччині частка таких закупівель від загальної кількості публічних закупівель повинна становити не менше 70 % до 2030 року [16, с. 124], а у Латвії такий показник у 2018 році становив 18 % і метою було досягти позначки 20 % до 2020 року [17, с. 97].

В Україні публічні закупівлі також займають важливе місце у забезпеченні функціонування держави, а відношення вартості закупівель до ВВП знаходиться приблизно на тому ж рівні, що і в країнах ЄС; в той же частка сталих закупівель є набагато нижчою (табл. 1). Таким чином, враховуючи обов'язки України в межах Угоди про асоціацію з ЄС та Паризької угоди, доцільно досліджувати сталі публічні закупівлі та впроваджувати їх в Україні.

Гарним вибором для впровадження СПЗ можуть стати ДЗВО. Хоча видатки на освіту в Україні становлять лише близько 1,59 % від загальних витрат бюджету [19], що не дозволить створити відчутний ефект на державному рівні від впровадження СПЗ, однак варто зазначити, що саме ДЗВО мають не лише можливість впливати на формування відповідальності громадян, але й на ринок в цілому, тому їх приклад дозволить поширювати СПЗ в Україні в майбутньому.

Очікувана вартість закупівель в Україні (зокрема із застосуванням нецінових критеріїв оцінки за 2020–2023 роки)

Рік	Очікувана вартість закупівель, млрд грн	Обсяг ВВП України, млрд грн	Відношення очікуваної вартості закупівель до ВВП, %	Очікувана вартість закупівель із застосуванням нецінових критеріїв, млрд грн	Частка очікуваної вартості закупівель із застосуванням нецінових критеріїв у їх загальній очікуваній вартості, %
2020	1 129,87	4 194,10	15,28	18,87	1,67
2021	1 630,54	5 459,57	17,54	26,64	1,63
2022	821,58	5 191,03	11,79	7,01	0,85
2023	1 227,93	6 537,83	13,35	4,62	0,38

Джерело: сформовано автором на основі [15, 18]

Ця стаття присвячена аналізу сутності сталих публічних закупівель та оцінці необхідності їх впровадження у державних закладах вищої освіти України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питань окремих аспектів сталих публічних закупівель та їх впровадження в Україні присвятили свої праці такі автори: Г.В. Сиротюк [4] – вивчала перспективи впровадження СПЗ в Україні, потенційні переваги від їх впровадження, навела власне тлумачення визначення СПЗ; Т.А. Шимко [6] – досліджував застосування методик вартості оцінки життєвого циклу товарів, зазначав, до яких товарів ця процедура може застосовуватися відповідно до вітчизняного законодавства; Т.В. Руденко [7] – адвокат у сфері закупівель, яка на реальних прикладах пояснює принципи застосування нецінових критеріїв оцінки предметів закупівель, неодноразово звертала увагу на необхідність обґрунтування застосування таких критеріїв в СПЗ та розглядала на прикладах оскарження таких закупівель; А.В. Чернихівська – зазначала про необхідність впровадження СПЗ як важливого державного регулятора для забезпечення добросовісної конкуренції [13], Н.Е. Конашук – використовуючи напрацювання А.В. Черняхівської, продовжила вивчати необхідність впровадження СПЗ, акцентуючи на дослідженні економічних, політичних та соціальних переваг від такого впровадження [14]; В.Ю. Квач, Р.В. Афанасієв [2] та Н.Г. Здирко [3] – досліджували теоретичні засади публічних закупівель в цілому (визначення понять, теоретичні підходи тощо), однак їх напрацювання широко використовуються й науковцями, які досліджують СПЗ; В.О. Псьота – використовуючи напрацювання багатьох вчених, провела комплексне дослідження в сфері публічних закупівель, зокрема, зазначала необхідність застосування комплексного підходу до публічних закупівель як інтегрованого об'єкта бухгалтерського обліку, звертала увагу на необхідність екологізації закупівель. Результати аналізу досліджень цих авторів вказують на те, що дана тема зараз широко досліджується різними вченими, і кожен з них характеризує цю сферу з різних боків, розкриваючи переваги та визначаючи ті труднощі, які потребують детальнішої уваги. Проте, враховуючи зростання обсягів публічних закупівель в Україні, необхідність ширшого впровадження принципів сталих закупівель у межах міжнародних договорів та у зв'язку зі змінами в законодавстві, цей напрям можна назвати таким, що потребує додаткового дослідження.

Метою дослідження є аналіз необхідності впровадження сталих публічних закупівель у державних закладах вищої освіти України.

Для досягнення мети дослідження сформульовано такі завдання: дослідити поняття і принципи сталих публічних закупівель та їх важливість для сталого розвитку; оцінити роль ДЗВО у впровадженні СПЗ та їх вплив на екологічну свідомість суспільства; визначити основні переваги СПЗ для університетів і суспільства в цілому, а також проаналізувати виклики, з якими можуть стикатися університети під час їх впровадження; надати рекомендації для впровадження сталих публічних закупівель у ДЗВО.

Викладення основного матеріалу. Публічні закупівлі дозволяють органам влади та їхнім структурним підрозділам забезпечувати функціонування держави, а саме – забезпечувати її необхідними ресурсами та досягати найбільшої ефективності використання бюджетних коштів. Здійснюються такі закупівлі шляхом проведення аукціону, процедури спрощених закупівель або укладанням договору без використання системи закупівель – це залежить від орієнтовної вартості предмета закупівлі та плану закупівель конкретного підприємства, а також низки інших факторів, передбачених законодавством. Існують ще й інші види проведення публічних закупівель, однак на практиці вони не є такими поширеними.

У законодавстві сформульовано таке визначення поняття публічних закупівель – це придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому Законом [1]. Однак, на нашу думку, краще це визначення описано в науковій літературі. Так В.Ю. Квач та Р.В. Афанасієв наводять таке визначення поняття «публічних закупівель» – це процес придбання замовником товарів, робіт, послуг, необхідних для його повного та ефективного функціонування, який відбувається у визначеному законодавством про

публічні закупівлі порядку, у межах добросовісної конкуренції з метою забезпечення ефективності та максимальної економії державних коштів [2, с. 886]. На основі цього визначення Н.Г. Здрірко пропонує свій варіант тлумачення: «Публічні закупівлі – це сукупність відносин між учасниками та замовниками з приводу прозорого придбання останніми товарів, робіт послуг відповідно до річного плану з дотриманням принципів максимальної економії та ефективності за умови рівності та добросовісної конкуренції» [3]. Натомість В.О. Псьота у своїй дисертації визначає публічні закупівлі як процес закупівлі товарів, робіт і послуг з метою забезпечення основних функцій держави на умовах відкритості, прозорості, добросовісної конкуренції та недискримінації учасників з максимальною ефективністю використання коштів платників податків в умовах забезпечення сталого розвитку, тобто вже з акцентом на застосуванні СПЗ [12, с. 26].

Таким чином, публічні закупівлі можна охарактеризувати як процес придбання товарів, робіт чи послуг необхідної якості замовником (державою, державним або комунальним підприємством) у постачальника (переможця торгів) за якомога нижчою можливою ціною. Основними критеріями вибору переможця є цінова пропозиція та відповідність предмету закупівлі критеріям, зазначеним у тендерній документації. Такими критеріями до постачальника зазвичай є: наявність матеріально-технологічної бази для виконання замовлення, наявність досвідчених фахівців та докази того, що постачальник вже виконував подібні замовлення та терміни виконання замовлення; до предмета закупівлі – конкретні характеристики (наприклад: кількість, розміри, колір, матеріали, об'єм, потужність тощо).

Чітких вимог до критеріїв оцінки немає, замовник їх формує сам залежно від своїх потреб, однак при цьому повинен дотримуватися правил добросовісної конкуренції. Наприклад, Замовник не може в тендерній документації зазначити вимогу, що постачальником повинно бути виключно господарське товариство, а пропозиції від ФОПів навіть не будуть розглядатися.

Водночас в Законі України «Про публічні закупівлі» немає вимог і про те, що предмет закупівлі повинен відповідати цілям сталого розвитку держави (зокрема в частині збереження екології). Лише нещодавно закон було доповнено (у квітні 2020 року) і було чітко встановлено, що Замовник може встановлювати інші критерії та технічні специфікації до предмета закупівлі, зокрема й екологічні показники, і вимагати від постачальників певних підтверджуючих документів про те, що предмет закупівлі відповідає усім критеріям, які зазначені в тендерній документації, а також є опис методів застосування таких нецінових критеріїв. Тоді ж у законодавстві з'явилося поняття «вартості життєвого циклу», і почали застосовуватися нецінові критерії оцінки. Такі змінили були пов'язані зі Стратегією реформування системи публічних закупівель, яка була прийнята КМУ ще в 2016 році задля адаптації норм вітчизняного законодавства до положень Директив 2014/24/ЄС в межах Угоди про асоціацію з ЄС, згідно з якою передбачалася адаптація законодавства в частині щодо вимог та методів визначення вартості предметів з урахуванням їх повного життєвого циклу і додаткових витрат на наслідки їх використання [12, с. 118].

Натомість СПЗ можна назвати новим видом публічних закупівель. Сталі публічні закупівлі повинні відповідати цілям сталого розвитку держави, тобто, предмети таких закупівель мають бути більш екологічно чистими (завдавати менше шкідливого впливу на навколишнє середовище під час їх використання та повинні бути виготовлені з більш екологічних матеріалів із дотриманням нових технологій виробництва).

Однією з передумов розвитку сталих публічних закупівель була прийнята 25.09.2015 року Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» («Agenda 2030»), в якій був запропонований план дій щодо виведення світу на траєкторію сталого розвитку. Через декілька років, а саме у 2019 році, Євросоюзом був прийнятий так званий «Зелений курс ЄС» («The European Green Deal»), згідно з яким торгова політика Європейського Союзу повинна сприяти поширенню зеленої торгівлі (інвестиціям у зелені товари та послуги, що поширювалося також і на сферу публічних закупівель). З часом сформувалося таке визначення сталих публічних закупівель – це процес, за допомогою якого органи державної влади прагнуть закупити товари, послуги та роботи зі зниженим впливом на навколишнє середовище протягом усього життєвого циклу порівняно з іншими товарами, послугами та роботами з тією ж основною функцією [5].

Серед визначень СПЗ, запропонованих вітчизняними вченими, варто виокремити тлумачення, яке надає Г.В. Сиротюк: сталі публічні закупівлі – це ефективні закупівлі товарів, робіт та послуг з поліпшеними екологічними характеристиками з урахуванням повної вартості їх життєвого циклу. Це сучасний європейський підхід до здійснення закупівель, який містить: зелені публічні закупівлі; застосування нецінових критеріїв оцінки пропозицій учасників закупівель; оцінку товару за вартістю «життєвого циклу» [4].

Розглянемо основні принципи СПЗ, про які вже згадувалося вище. Предметами зелених публічних (сталих) закупівель є товари, роботи чи послуги, які мають покращені екологічні показники, що своєю чергою дозволить знизити шкідливий вплив на довкілля порівняно зі звичайними аналогами.

Нецінові критерії оцінки – це новітній підхід до оцінки предметів закупівель, який передбачає застосування додаткових критеріїв оцінки, які можуть впливати на вибір переможця закупівлі. Такими критеріями є: терміни виконання, тривалість гарантії на виконані роботи (отримані товари чи послуги),

умови оплати, експлуатаційні витрати тощо. Кожен з таких критеріїв повинен мати певне числове вираження, що можна назвати питомою вагою такого критерію, який в подальшому буде використовуватися для розрахунку приведеної ціни (яка пропонується учасником закупівлі) через застосування коефіцієнта корекції [7]. При цьому загальна частка питомої ваги нецінових критеріїв не може перевищувати 30 % [1]. Коефіцієнт корекції розраховується за формулою:

$$K_k = 1 + \sum V_{уч} / V_{ц} \quad (1)$$

У вказаній вище формулі: K_k – коефіцієнт корекції, $V_{уч}$ – питома вага критерію, яка відповідає пропозиції учасника (для розрахунку береться сума питомої ваги усіх таких критеріїв, якщо їх декілька), $V_{ц}$ – питома вага цінового критерію.

Розкриємо вплив таких нецінових критеріїв на вибір переможця на прикладі: Замовник хоче придбати верстат, вартість закупівлі 300 000 грн. При цьому Замовник вказав такий неціновий критерій, як тривалість гарантії. Питома вага критерію складає від 0 до 15 % (0 % – якщо гарантія менше 10 років, 8 % – якщо від 10 до 15 років та 15 % – якщо більше 15 років). З огляду на це питома вага цінового критерію становить 85 %. У таблиці 2 наведено інформацію про цінові пропозиції учасників та розрахунок приведеної ціни із застосуванням коефіцієнта корекції.

Таблиця 2

Приклад розрахунку коефіцієнта корекції та приведеної ціни

№ учасника закупівлі	Пропозиція учасника, грн	Неціновий критерій (гарантія)	Питома вага критерію, %	Коефіцієнт корекції	Приведена ціна, грн
1	250 000,00	>15 років	15	$1 + 0,15 / 0,85 = 1,18$	$250000 / 1,18 = 211 864,41$
2	235 000,00	10–15 років	8	$1 + 0,08 / 0,85 = 1,09$	$235000 / 1,09 = 215 596,33$
3	220 000,00	До 10 років	0	$1 + 0 / 0,85 = 1,00$	220 000,00

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Враховуючи дані таблиці, учасник № 1 має найкращу пропозицію і він буде переможцем такої закупівлі. Хоч Замовник витратить більше коштів на придбання цього предмета, однак він буде мати довший термін гарантійного використання. Таким чином у довгостроковій перспективі Замовник витратить менше коштів, ніж у разі визначення переможцем учасника № 3. Отже, застосування приведеної ціни та нецінових критеріїв закупівлі дозволяє економити кошти в довгостроковій перспективі.

Цей приклад є досить простим і відрізняється від складної української практики, адже на практиці Замовник може додавати декілька нецінових критеріїв, перелік яких є невичерпним. Головними умовами застосування таких критеріїв є відповідність до законодавства (сукупна частка таких критеріїв не має перевищувати 30 %), про що вже зазначалося вище, а також те, що Замовник має довести доцільність використання цих критеріїв (довести, що ці критерії справді є значимими для нього і не порушують принципів добросовісної конкуренції).

Третім принципом, згідно з яким закупівлі можна називати сталими, – це застосування методу оцінки «вартості життєвого циклу» предмета закупівлі [6] (табл. 3). В ній поєднується сукупність вартості предмета закупівлі або його частини та інших витрат, яких зазнає замовник під час експлуатації, обслуговування та припинення використання предмета закупівлі. До таких витрат належать будь-які суттєві, на думку замовника, витрати (сплата електроенергії, обслуговування предмета закупівлі (встановлення, демонтаж, ремонт тощо)). При цьому під час розрахунку вартості закупівлі, частка такого критерію повинна бути не менше 70 %. Знову ж таки для кращого розуміння варто навести приклад: Замовник хоче придбати електрогенератор потужністю 5 Квт для підтримки роботи підприємства (офісу) у разі можливих блекаутів. Для розрахунку вартості життєвого циклу в тендерній документації було вказано, що буде застосовуватися такий критерій, як об'єм спожитого пального на 1000 годин роботи генератора.

Таблиця 3

Приклад застосування методу оцінки «вартості життєвого циклу»

№ учасника закупівлі	Пропозиція учасника (вартість товару з доставкою та монтажем), грн	Вартість спожитого пального за 1000 годин роботи, грн	Сукупна вартість закупівлі за принципом оцінки «вартості життєвого циклу», грн
1	35 000,00	53 000,00	88 000,00
2	38 000,00	50 000,00	88 000,00
3	33 000,00	55 000,00	88 000,00
4	37 000,00	49 000,00	86 000,00

Джерело: сформовано автором на основі [6]

З наведеного вище прикладу найкращою буде пропозиція учасника № 4, адже замовник зазнає в сукупності менше витрат під час використання предмета закупівлі, ніж в інших випадках.

Усі зазначені вище принципи СПЗ є невід’ємними і доповнюють один одного. В наведених прикладах це дуже добре прослідковується, адже довший термін експлуатації дозволяє заощадити фінансові ресурси замовника, оскільки зменшує кількість спожитого пального. Водночас це сприяє зменшенню забруднення навколишнього середовища (менше спожитого пального – менше викидів в атмосферу, довший термін експлуатації – зменшення використаних на виробництво ресурсів, адже для споживача потрібно менше товарів такої високої якості (хоч це вже важче оцінити).

Звідси можна зробити висновок, що СПЗ справді надають не лише економічні вигоди, дозволяючи заощаджувати ресурси (фінансові / нефінансові), але й певні екологічні переваги. Звісно, якщо СПЗ будуть застосовуватися у малих кількостях, то екологічний вплив буде мінімальним, тому у зв’язку з цим потрібно розширювати їх використання.

Враховуючи, які переваги несуть СПЗ, варто проаналізувати їх кількість в Україні (табл. 4).

Таблиця 4

Кількість сталих публічних закупівель в Україні за 2022–2024 роки

Рік	Кількість проведених закупівель, тис.	З них із застосуванням нецінових критеріїв, тис.	Частка закупівель з неціновими критеріями в загальній кількості закупівель, %	З них припадає на заклади вищої освіти, од.
2022	2980	0,855	0,029	9
2023	3760	0,995	0,026	4
2024	2830	0,937	0,033	5

Джерело: сформовано автором на основі [15]

Враховуючи дані наведеної вище таблиці, на жаль, на цей момент частка СПЗ у загальній кількості публічних закупівель є вкрай низькою. За результатами аналізу інформації з відкритих джерел було встановлено, що така частка становить в середньому близько 0,03 % від загальної кількості закупівель. З них на заклади вищої освіти припадає менше десяти закупівель на рік. Хоча для аналізу використовувалася лише та інформація, яку можна знайти у відкритому доступі, а саме про закупівлі із застосуванням нецінових критеріїв, в той час, як в СПЗ не завжди застосовуються такі критерії (адже, якщо закупівлі дозволяють досягти підвищення енергоефективності та зменшення впливу на навколишнє середовище, то їх вже можна вважати сталими), тобто СПЗ дещо більші, ніж у наведеній таблиці 4; проте ця інформація все одно дозволяє зробити висновок, що кількість СПЗ в Україні залишається досить низькою.

З’ясувавши сутність сталих публічних закупівель, варто перейти до аналізу того, чому вони такі важливі для їх впровадження у державних закладах вищої освіти. Перш за все, варто зазначити, що саме ДЗВО є тими закладами, які впливають на формування свідомості громадян (викладачів, студентів, іншого персоналу) не менше, ніж самовиховання. Це стосується, зокрема, і екологічної відповідальності. ДЗВО завдяки своїй освітній та науковій діяльності можуть поширювати інформацію про необхідність сталого розвитку, відповідальне споживання ресурсів, які можна реалізовувати як шляхом проведення різноманітних семінарів, лекцій та тренінгів, так і шляхом проведення так званих «суботників», присвячених прибиранню навколишнього середовища. Все це в сукупності може не лише вплинути на екологічну відповідальність громадян, їх поведінку та рішення як споживачів та майбутніх фахівців.

Якщо ж ДЗВО будуть використовувати в своїй діяльності сталі публічні закупівлі, то це дасть змогу наголошувати студентам на важливості екологічної відповідальності. Це також може стати прикладом для інших підприємств, установ та організацій, що буде сприяти поширенню використання СПЗ на державному рівні. Тобто завдяки цьому буде стимулюватися розвиток цінностей ефективного споживання ресурсів, що своєю чергою сприяє формуванню більш свідомого і відповідального суспільства. Окрім цього, варто також зазначити, що навчальні заклади можуть стати рушійною силою у реформуванні закупівельної політики, яка може стати потужним інструментом для досягнення цілей сталого розвитку держави. Окрім того, що ДЗВО будуть готувати нових фахівців, які потенційно зможуть в майбутньому знайти нові шляхи ще більш ефективного використання ресурсів та вдосконалення системи публічних закупівель, вони як споживачі товарів і послуг (Замовники) отримають змогу створювати свої умови на ринку. Це може бути реалізовано шляхом приєднання значної кількості ДЗВО до ініціативи використання СПЗ у своїй діяльності, що сприятиме стрімкому збільшенню попиту на більш екологічно чисту продукцію та зменшенню попиту на звичайну продукцію, а це своєю чергою призведе до того, що постачальники будуть вимушені адаптувати свої виробничі процеси до нових більш екологічних стандартів. Першим етапом цих змін може бути впровадження закладами освіти вимог щодо обов’язкової екологічної сертифікації продукції.

Наступним етапом може стати інтеграція принципів сталих публічних закупівель у регіоні, а згодом і на державному рівні. Цього можна буде досягти як шляхом співпраці провідних фахівців закладів освіти з урядовими організаціями під час розроблення нормативно-правових документів у сфері публічних закупівель, так і шляхом підготовки нового покоління фахівців, які можливо зможуть запропонувати такі нововведення, про які зараз ніхто й не може подумати. В майбутньому це буде сприяти значному зниженню впливу на довкілля, а також підвищить ефективність використання державних ресурсів.

Зазначаючи про впровадження СПЗ, варто наголосити на їх перевагах. З погляду економіки сталі публічні закупівлі мають цілу низку економічних переваг для державних закладів вищої освіти. Вони сприятимуть підвищенню ефективності використання ресурсів і зниженню витрат у довгостроковому періоді. Зокрема, ДЗВО можуть мінімізувати витрати на різні ресурси (електроенергія, паливо тощо) протягом життєвого циклу товарів і послуг, що в свою чергу дасть змогу досягти економії в бюджеті закладу, яка може бути використана для забезпечення інших потреб його діяльності. Окрім цього, впровадження СПЗ може сприяти диверсифікації постачальників і зниженню залежності від одноразових продуктів шляхом інвестицій у багаторазові ресурси (наприклад, посуд для столових) або завдяки купівлі предметів, що мають довші терміни корисної експлуатації.

З погляду екології, використання нових, більш екологічно безпечних та енергоефективних товарів значно зменшить негативний вплив на навколишнє середовище, адже буде сприяти зниженню викидів вуглекислого газу. Прикладами застосування сталих підходів до використання ресурсів є: відмова від паперових документів на користь електронних, що знизить споживання паперу, а отже і вирубку лісів (хоча на першому етапі доведеться вкласти кошти у придбання комп'ютерної техніки, а також навчити працівників закладів і студентів використовувати електронно-цифрові підписи); купівля товарів з меншою кількістю тарних матеріалів або з таких матеріалів, які підлягають переробленню, дозволить зменшити кількість відходів.

В цілому можна сказати, що застосування СПЗ допоможе закладам освіти не лише заощаджувати ресурси (що особливо актуально в умовах сучасної економічної та екологічної кризи), але й дозволить бути прикладом для інших (а в умовах Євроінтеграції це може суттєво вплинути на привабливість таких закладів для закордонних інвесторів і студентів). Тим не менше, є певні недоліки, з якими можуть стикнутися ДЗВО під час запровадження СПЗ у своїй діяльності. Є декілька основних причин, які уповільнюють цей процес, основними з них є: необізнаність персоналу з принципами СПЗ, правові та фінансові перешкоди.

Необізнаність персоналу є однією з головних перешкод, але найлегшою щодо її вирішення. Для впровадження у ДЗВО системи сталих публічних закупівель необхідно провести зміни в самому закладі. Насамперед потрібно, щоб керівник закладу зрозумів необхідність впровадження таких закупівель, адже в подальшому саме йому приймати рішення про застосування чи незастосування СПЗ. Далі потрібно знайти фахівців, які будуть обізнані в сфері СПЗ і зможуть готувати тендерну документацію належного рівня згідно з вимогами чинного законодавства. Після вирішення цих питань можна починати процес запровадження СПЗ в закладі. Для заохочення керівників закладів вищої освіти на рівні держави можна організувати збори, де провідні фахівці будуть розповідати про переваги застосування СПЗ. Проте наймання кваліфікованого персоналу є складним завданням, адже наразі не так багато вільних фахівців у цій сфері. Втім, це питання легко можна буде вирішити у середньостроковій перспективі, якщо ввести тему СПЗ до навчальної програми у цих же закладах (зокрема, враховуючи специфіку СПЗ, це варто зробити для юристів та обліковців).

Інша справа – правові перепони. Жодним законом не заборонено використання СПЗ, однак діяльність ДЗВО регулюється цілою низкою нормативно-правових актів, до яких, зокрема, належать: Закон України «Про вищу освіту», Бюджетний кодекс України, Постанови Кабінету Міністрів України, Накази Міністерства Фінансів України тощо. Згідно з законодавством головним розпорядником бюджетних коштів у цій сфері є Міністерство освіти і науки України, а всі фінансові операції закладів освіти регулюються Державним казначейством України. Проблема полягає в тому, що застосування методу СПЗ може призвести до збільшення видатків на першому етапі їх запровадження, що, на думку контролюючих органів, може визнаватися як умисне перевитрачання коштів державного бюджету. Для протидії цьому рекомендується довести до відома контролюючих органів, що установа взяла курс на покращення сталого розвитку, а відповідальним особам, які будуть брати участь у закупівлях, необхідно ретельно готувати тендерну документацію задля того, аби вони могли довести, що такі закупівлі навпаки будуть сприяти зменшенню витрат установи. Ретельна підготовка тендерної документації і так є чіткою законодавчою вимогою, але для СПЗ будь-яка незначна помилка внаслідок недостатньої кваліфікації відповідальних осіб може стати фатальною, адже в таких закупівлях одним із головних аспектів є обґрунтування необхідності застосування нецінових критеріїв. Якщо таке обґрунтування буде недостатнім, то закупівлю можуть вважати такою, яка порушує правила добросовісної конкуренції, адже ця межа досі залишається досить тонкою та розмитою [12, с. 42].

Це питання здебільшого стосується і можливих фінансових перепоп, оскільки ДЗВО фінансуються за рахунок коштів державного бюджету. Особливо гостро це може відчуватися зараз, коли існує ціла низка обмежень щодо використання бюджетних коштів на капітальні видатки (зокрема, згідно з постановою КМУ № 590) [8], що може суттєво впливати на умови оплати закупівель. Для зменшення навантаження на бюджет держави СПЗ варто проводити за рахунок власних надходжень закладів (за рахунок коштів спеціального фонду), а також впроваджувати такі закупівлі поетапно.

Для подолання можливих перепоп варто використовувати успішні національні та міжнародні практики запровадження СПЗ. Найкраще для цього буде скористатися вже існуючими прикладами застосування СПЗ у різних ДЗВО України, хоч таких прикладів наразі й не так багато.

Одним із прикладів є діяльність Київського національного університету імені Тараса Шевченка, в якому же вже тривалий час тривають закупівлі ламп для заміни старої системи освітлення на нову – світлодіодну (LED), що дозволяє скоротити витрати на електроенергію (інформація ґрунтується на основі аналізу закупівель університету). Іншим прикладом є діяльність Національного університету «Львівська політехніка», в якому, у межах реалізації проекту «Вища освіта, енергоефективність і сталий розвиток», впроваджується ціла низка заходів, спрямованих на підвищення енергоефективності всіх приміщень університету [11]. Також в університеті забезпечується роздільне сортування сміття, що не лише мінімізує шкідливий вплив на довкілля, але й сприяє формуванню екологічної свідомості серед студентів та співробітників університету.

Державний університет «Житомирська політехніка» пішов власним шляхом і має такі результати в цій сфері. Хоча в університеті поки немає централізованих СПЗ, проте він вже протягом декількох років рухається в напрямку сталого розвитку і щороку звітує про свої досягнення. Так внаслідок нещодавно зробленого ремонту значно покращився стан аудиторій (проведення навчального процесу стало комфортнішим) та зросла енергоефективність навчального корпусу.

Найбільше змін у цьому напрямі, на нашу думку, відбулося у Харківському національному університеті радіоелектроніки (ХНУРЕ). Для запровадження СПЗ у своїй діяльності університет виконав чимало завдань. Для підвищення обізнаності громадян з необхідністю сталого розвитку в університеті було започатковано постійно діючий семінар «Цілі сталого розвитку. Завдання ХНУРЕ щодо їх реалізації» [9], а також багато різних семінарів, присвячених досягненню інших цілей сталого розвитку.

Окрім цього, університет розробив власну політику сталих публічних закупівель, в якій зазначені такі основні пункти завдання сталих публічних закупівель та політики [10]: забезпечення захисту та відновлення навколишнього середовища під час виробництва та споживання товарів, послуг і виконання робіт; підтримка збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем; сприяння екологізації національної економіки, що допоможе реалізувати стратегічні завдання національної екологічної політики; заохочення розвитку національної промисловості, ринку товарів і послуг з поліпшеними екологічними характеристиками; просування публічно-приватних діалогів щодо сталого споживання та виробництва на національному й міжнародному рівнях.

Висновки. Розглянувши сутність сталих публічних закупівель та їх основні принципи, СПЗ можна умовно класифікувати як новітній підхід до публічних закупівель, спрямований на забезпечення потреб сталого розвитку держави. Зокрема, СПЗ – це чудовий інструмент задля збереження екології планети. Методи оцінки предметів сталих закупівель можуть здаватися складними, але на декількох прикладах було продемонстровано, що застосування цих методів на практиці справді може дозволити досягти ще більшої економії коштів, а разом з тим допомогти установі / державі на її шляху до сталого розвитку.

Однак у державних закладах вищої освіти, які є однією із основних рушійних сил нововведень у державі, СПЗ майже не використовується, про що опосередковано свідчить відсутність інформації. На нашу думку, це є серйозною проблемою, адже впровадження СПЗ у ДЗВО, як вже було зазначено вище, може допомогти не лише покращити екологічну та соціальну відповідальність громадян, але і допомогти формувати нових фахівців цієї сфери, та буде слугувати гарним прикладом для усіх інших структур.

Проаналізувавши наявну інформацію про запровадження СПЗ у закладах вищої освіти, можна зробити висновок, що впровадження СПЗ дає можливість не лише досягти ще більшого заощадження коштів, які будуть вивільнені для досягнення інших потреб, але і допомагає досягти максимальної енергоефективності таких закладів, а також знизити шкідливий вплив на довкілля. Окрім цього, впровадження сталих підходів до публічних закупівель не лише продемонструє екологічну та соціальну відповідальність закладу перед його працівниками, студентами та іншими громадянами, але і перед закордонними партнерами, для яких такі заклади потенційно будуть більш привабливими, як для інвестицій, так і для навчання в них.

На нашу думку, задля ширшого впровадження СПЗ в Україні необхідно проводити процес інтеграції СПЗ в ДЗВО централізовано, адже сьогодні цей процес йде повільно у зв'язку з тим, що заклади проторюють свій шлях незалежно один від одного. Перспективними напрямками для подальших досліджень у цій сфері є: система організації сталих публічних закупівель в ДЗВО, організація внутрішнього контролю СПЗ в закладах освіти, огляд практик успішного впровадження СПЗ в ДЗВО, способи подолання перешкод на шляху впровадження СПЗ в Україні.

Список використаної літератури:

1. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII / Верховна Рада України. – 2016. – № 9. – Ст. 89 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.
2. *Квач В.Ю.* Загальнотеоретичні положення про публічні закупівлі: поняття та призначення / *В.Ю. Квач, Р.В. Афанасієв* // Молодий вчений. – 2017. – № 11. – С. 884–887.
3. *Здирко Н.Г.* Теоретичні підходи до визначення поняття «публічні закупівлі» / *Н.Г. Здирко* // Ефективна економіка. – 2019. – № 12.
4. *Сиротюк Г.В.* Перспективи впровадження сталих публічних закупівель в Україні / *Г.В. Сиротюк* // Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (заочна форма). – Полтава, 2021. – С. 345–348.
5. Public procurement for a better environment / An official website of the European Union [Electronic resource]. – Access mode : <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0400:FIN:EN:pdf>.
6. *Шимко Т.А.* Методика визначення вартості життєвого циклу / *Т.А. Шимко* // Інфобокс Prozorro. – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://infobox.prozorro.org/articles/metodyka-vyznachennya-vartosti-zhittiyevogo-ciklu>.
7. *Руденко Т.В.* Закупівлі за неціновими критеріями / *Т.В. Руденко* // Електронне видання «Радник у сфері публічних закупівель». – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://radnuk.com.ua/praktyka_zakupivel/praktika-oskarzhennja/zakupivli-za-netsinovym.
8. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. № 590-2021-п [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-p/ed20240808#Text>.
9. Постійно діючий семінар «Цілі сталого розвитку» / Харківський національний університет радіоелектроніки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nure.ua/%20konferencii-ta-workshops/seminar-cili-stalogo-rozvitku-zavdannja-hnure-shhodo-ih-realizacii/%20postijno-dijuchij-seminar-cili-stalogo-rozvitku>.
10. Політика сталих публічних закупівель / Харківський національний університет радіоелектроніки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nure.ua/wp-content/uploads/SDG/sustainable_proc_nure.pdf.
11. Доповідь за проєктом «Вища освіта, енергоефективність і сталий розвиток» / Національний університет «Львівська політехніка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://lpnu.ua/news/dopovid-za-proiektom-vyshcha-osvita-enerhoefektyvnist-i-stalyi-rozvytok>.
12. *Псьота В.О.* Обліково-аналітичне забезпечення публічних закупівель в закладах освіти державного сектору : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії / *В.О. Псьота*. – Державний університет «Житомирська політехніка», 2021. – 254 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://old.ztu.edu.ua/ua/science/files/onelife/diser_Psyota.pdf.
13. *Чернихівська А.В.* «Зелені» державні закупівлі як стратегічний інструмент соціально-економічного розвитку / *А.В. Чернихівська* // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2014. – Вип. 8 (2). – С. 161–164 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_8%282%29_39.
14. *Конащук Н.Е.* Використання «зелених» критеріїв при здійсненні публічних закупівель / *Н.Е. Конащук* // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Економіка. – 2016. – № 3 (31). – С. 133–136 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2017/31/26.pdf>.
15. Публічний модуль аналітики Prozorro, 2017–2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bi.prozorro.org/>.
16. Government at a Glance 2023 / OECD. – 2023. – 230 p. DOI: 10.1787/3d5c5d31-en.
17. OECD Environmental Performance Reviews: Latvia 2019 / OECD. – 2019. – 206 p. DOI: 10.1787/2cb03cdd-en.
18. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2024 / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
19. Видатки держбюджету України / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>.

References:

1. Verkhovna Rada Ukrainy (2016), *Pro publichni zakupivli*, Zakon Ukrainy vid 25.12.2015 r. No. 922-VIII, No. 9, St. 89, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
2. Kvach, V.Yu. and Afanasiiev, R.V. (2017), «Zahalnoteoretychni polozhennia pro publichni zakupivli: poniattia ta pryznachennia», *Molodyi vchenyi*, No. 11, pp. 884–887.
3. Zdyrko, N.H. (2019), «Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia “publichni zakupivli”», *Efektivna ekonomika*, No. 12.
4. Syrotiuk, H.V. (2021), «Perspektyvy vprovadzhennia stalykh publichnykh zakupivel v Ukraini», *Formuvannia ta perspektyvy rozvytku pidpriemnytskykh struktur v ramkakh intehtatsii do yevropeiskoho prostoru*, materialy IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (zaochna forma), Poltava, pp. 345–348.
5. «Public procurement for a better environment», *An official website of the European Union*, [Online], available at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0400:FIN:EN:pdf>
6. Shymko, T.A. (2020), «Metodyka vyznachennia vartosti zhyttievoho tsykladu», *Infoboks Prozorro*, [Online], available at: <https://infobox.prozorro.org/articles/metodyka-vyznachennya-vartosti-zhittiyevogo-ciklu>

7. Rudenko, T.V. (2020), «Zakupivli za netsinovymy kryteriiamy», *Elektronne vydannia «Radnyk u sferi publichnykh zakupivel»*, [Online], available at: https://radnyk.com.ua/praktyka_zakupivel/praktika-oskarzhennja/zakupivli-za-netsinovym
8. Kabinet Ministriv Ukrainy (2021), *Pro zatverdzhennia Poriadku vykonannia povnovazhen Derzhavnoiu kaznacheiskoiu sluzhboiu v osoblyvomu rezhymi v umovakh voiennoho stanu*, Postanova vid 09.06.2021 r. No. 590-2021-p, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-p/ed20240808#Text>
9. *Postiino diiuchy seminar «Tsili staloho rozvytku»*, Kharkivskiy natsionalnyi universytet radioelektroniky, [Online], available at: <https://nure.ua/%20konferencii-ta-workshops/seminar-cili-stalogo-rozvytku-zavdannja-hnure-shhodo-ih-realizacii/%20postijno-dijuchij-seminar-cili-stalogo-rozvytku>
10. *Polityka stalych publichnykh zakupivel*, Kharkivskiy natsionalnyi universytet radioelektroniky, [Online], available at: https://nure.ua/wp-content/uploads/SDG/sustainable_proc_nure.pdf
11. *Dopovid za proiekto «Vyshcha osvita, enerhoefektyvnist i stalji rozvytok»*, Natsionalnyi universytet «Lvivska politehnika», [Online], available at: <https://lpnu.ua/news/dopovid-za-proiekto-vyshcha-osvita-enerhoefektyvnist-i-stalji-rozvytok>
12. Psota, V.O. (2021), «Oblikovo-analytychne zabezpechennia publichnykh zakupivel v zakladakh osvity derzhavnoho sektoru», D.Sc. Thesis of dissertation, Derzhavnyi universytet «Zhytomyrska politehnika», 254 p., [Online], available at: https://old.ztu.edu.ua/ua/science/files/onelife/diser_Psota.pdf
13. Chernykhivska, A.V. (2014), «"Zeleni" derzhavni zakupivli yak stratehichnyi instrument sotsialno-ekonomichnoho rozvytku», *Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Seriya. *Ekonomichni nauky*, Issue 8 (2), pp. 161–164, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhd_u_2014_8%282%29_39
14. Konashchuk, N.E. (2016), «Vykorystannia "zelenykh" kryteriiv pry zdiisnenni publichnykh zakupivel», *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Seriya. *Ekonomika*, No. 3 (31), pp. 133–136, [Online], available at: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2017/31/26.pdf>
15. *Publichnyi modul analityky Prozorro, 2017–2024*, [Online], available at: <https://bi.prozorro.org/>
16. OECD (2023), *Government at a Glance 2023*, 230 p., doi: 10.1787/3d5c5d31-en.
17. OECD (2019), *OECD Environmental Performance Reviews: Latvia 2019*, 206 p., doi: 10.1787/2cb03cdd-en.
18. Ministerstvo finansiv Ukrainy, *Valovyi vnutrishnii produkt (VVP) v Ukraini 2024*, [Online], available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
19. Ministerstvo finansiv Ukrainy, *Vydatky derzhbiudzhetu Ukrainy*, [Online], available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>

Пилипчук Олексій Андрійович – здобувач ОКР «Магістр» (2 курс, група ООМ-11) Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси:

- бухгалтерський облік у державних закладах вищої освіти;
- публічні закупівлі в державних закладах вищої освіти;
- зелені (сталі) публічні закупівлі.

Рупрчук О.А.

Sustainable public procurement in public higher education institutions: basic principles and the need for their implementation

Today, when the whole humanity must confront the global environmental challenges facing society, it is necessary to introduce new technologies in all areas of activity that will help ensure the preservation of the planet's ecology. First and foremost, such innovations should start with the areas where the state has direct influence, so that it can control all these processes. In turn, one of the areas where such changes can have a significant impact on the environment is the public procurement system. This is because it is through the public procurement system that the necessary needs of the state (and state / utility enterprises in particular) are planned and ways to meet these needs are sought. In fact, the entire provision of the state with the necessary resources is carried out through the public procurement system, and hence a change in the approach to the selection of procurement criteria may help reduce the negative impact on the environment. Sustainable public procurement (SPP) was created to reduce the negative impact on the ecological system.

Such procurement is also known as green procurement, one of the goals of which is to reduce the environmental impact. The role of state higher education institutions (SHEIs), which not only form a new generation of specialists but also have a significant impact on the country's economy and environment, will be particularly important in the development of a sustainable public procurement system in Ukraine. Integration of SPP into the activities of higher education institutions can ensure not only economic efficiency, but also lead to improvement of the environmental situation and raise awareness of students and teachers about sustainable development. In turn, this will allow training more experienced professionals in this field, who will be able to further improve the SPP system in the future. Nevertheless, in order to implement a system of sustainable public procurement in public higher education institutions, it is necessary to clearly understand what such procurement is. It is also necessary to understand what difficulties may be encountered during their implementation and how to cope with them.

This article will discuss sustainable public procurement, what it includes, the need for its implementation in public higher education institutions, the benefits, as well as potential challenges that may arise during its implementation and potential ways to overcome them.

Keywords: public procurement; green procurement; sustainable procurement; sustainable development.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2024.